

Ж. В. Мельник

mega.zhanna1982@ukr.net

І. В. Козлова

kozlova.innessa@gmail.com

ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Мельник Ж. В., Козлова І. В. Проблеми бідності населення України та шляхи їх розв'язання. Бідність, як глобальне соціальне явище, існує в усіх країнах світу, і Україна – не виняток. Проблема бідності – це надзвичайно актуальна проблема та тема сучасності, тому що в умовах бідності живе в нашій країні кожна четверта людина. Бідність – це неможливість внаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. Це означає, що бідні верстви населення не можуть відповідно харчуватися, оплачувати житло та комунальні послуги, лікуватися та відпочивати, вчитися самі та забезпечити оплату навчання своїм дітям. Головною причиною бідності населення є низький рівень доходів. Бідність визначається як неможливість через відсутність коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству, в конкретний період часу. До бідних верств суспільства належать ті, хто не з власної волі позбавлений необхідного: нормального житла, їжі, одягу, здоров'я, можливості здобувати освіту.

Проблема бідності настільки актуальна, що до неї зводяться багато інших проблем. З бідністю прямо пов'язані питання демографії, зайнятості населення, безробіття; бідність має безпосередній вплив на здоров'я населення, рівень утворення й культуру громадян, їх виховання, соціалізацію й моральність, вона є одним із факторів, які гальмують розвиток науки. Бідність сприяє дегуманізації людських відносин, зростанню злочинності й тероризму, призводить до зниження рівня і якості життя. Вона специфічно впливає на політичні відносини, реалізацію державної політики на всіх рівнях, гальмує становлення цивільного суспільства.

Дане наукове дослідження має своєю метою визначення поняття бідності, необхідність оцінки поширеності бідності в сучасному українському суспільстві, систематизацію основних напрямків соціально-економічної політики держави в подоланні бідності на основі запобігання причин її виникнення й надання інформації, необхідної для формування ефективної політики щодо зменшення досліджуваного феномену.

Ключові слова: бідність, населення, соціальна нерівність, безробіття, споживчий кошук, соціальний добробут у державі, рівень життя, низький дохід, заробітна плата, зайнятість.

Мельник Ж. В., Козлова И. В. Проблемы бедности населения Украины и пути их решения. Бедность, как глобальное социальное явление, существует во всех странах мира, и Украина – не исключение. Проблема бедности – это чрезвычайно актуальная проблема и тема современности, потому что в условиях бедности живет в нашей стране каждый четвертый человек. Бедность – это невозможность в результате недостатка средств поддерживать образ жизни, присущий конкретному обществу в конкретный период времени. Это значит, что бедные слои населения не могут соответственно питаться, оплачивать жилье и коммунальные услуги, лечиться и отдыхать, учиться сами и обеспечить оплату учебы своим детям. Главной причиной бедности населения является низкий уровень доходов. Бедность определяется как невозможность из-за отсутствия средств поддерживать образ жизни, присущий конкретному обществу, в конкретный период времени. К бедным слоям общества принадлежат те, кто не по собственной воле лишен необходимого: нормального жилья, еды, одежды, здоровья, возможности получать образование.

Проблема бедности настолько актуальна, что к ней сводятся много других проблем. С бедностью прямо связанные вопросы демографии, занятости населения, безработицы; бедность имеет непосредственное влияние на здоровье населения, уровень образования и культуру граждан, их воспитания, социализацию и нравственность, она является одним из факторов, которые тормозят развитие науки. Бедность способствует дегуманизации человеческих отношений, росту преступности и терроризма, приводит к снижению уровня и качества жизни. Она специфически

влияет на политические отношения, реализацию государственной политики на всех уровнях, тормозит становление гражданского общества.

Данное научное исследование имеет своей целью определения понятия бедности, необходимость оценки распространенности бедности в современном украинском обществе, систематизацию основных направлений социально-экономической политики государства в преодолении бедности на основе предотвращения причин ее возникновения и предоставления информации, необходимой для формирования эффективной политики относительно уменьшения.

Ключевые слова: бедность, население, социальное неравенство, безработица, потребительская корзина, социальное благосостояние в государстве, уровень жизни, низкий доход, заработная плата, занятость.

Постановка проблеми. Впродовж багатьох років бідність і нерівність як в розподілі доходів, так і в доступі до базових можливостей є проблемою соціально-економічного розвитку всіх без винятку країн світу, яка в останні десятиліття, попри інтенсивний науково-технічний прогрес, набула всесвітнього масштабу та дедалі більше загострюється як на національних, так і на міжнародному рівнях. Вирішення проблеми бідності, задеклароване в Цілях Тисячоліття як глобальної мети, та досягнення соціально-орієнтованого розподілу доходів й рівного доступу до людських можливостей є нагальним завданням міжнародної спільноти, а не лише кожної окремої держави. У багатьох країнах проблема соціально-економічної нерівності та бідності набула настільки високого рівня ескалації, що її неможливо вирішити власними зусиллями через відсутність достатніх внутрішніх ресурсів для боротьби з тими чи іншими аспектами даного явища. Серед таких країн світу опинилась й Україна. Бідність в нашій державі характеризується специфічними особливостями, які притаманні лише українському суспільству, та має тенденцію до зростання, а реалізація розробленої вітчизняним урядом стратегії подолання бідності не принесла очікуваних результатів [4].

До вирішення багатоаспектної проблеми бідності владні структури повинні підходити комплексно, використовуючи не лише дієві внутрішні механізми підвищення рівня добробуту громадян, але й залучаючи зовнішні механізми, серед яких значну роль відіграє міжнародна економічна допомога.

Проблема соціальної нерівності й бідності як у глобальному, так і у крайньому вимірі є предметом наукового інтересу та жвавих дискусій як зарубіжних, так і вітчизняних науковців вже протягом десятиліть, що свідчить про її надзвичайну актуальність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найвидатнішими науковцями, котрі досліджували проблему бідності, зокрема намагалися визначити чинники, які спричиняють бідність у країнах, що розвиваються, та уточнити суть бідності, дослідити підходи до вимірювання нерівності й бідності та провести емпіричну її оцінку, проаналізувати вплив економічного зростання і глобалізації на скорочення бідності та розподіл доходів, розглянути вплив соціальної нерівності в розподілі доходів і можливостей на добробут громадян як на міжнародному рівні, так і в межах національного масштабу, є О. Аріас, Арістотель, А. Аткинсон, Н. Бердсолл, О. Білорус, Ф. Бургиньон, Дж. Вульфенсон, В. Геєць, О. Гелор, Д. Доллар, С. Єрохін, Я. Жаліло, Д. Зейра, Дж. Коррес, А. Край, С. Кузнец, Н. Лустінг, А. Льюїс, Дж. М. Майєр, В. Мау, М. Меламед, С. Мочерний, В. Д. Нордхаус, А. Пападаскалопулос, Р. Перотті, Дж. Поліхронопулос, М. Порфененко, Дж. Е. Раух, Д. Родрік, Дж. Роулз, Дж. Сакс, Пол А. Самуельсон, А. Сен, Дж. Сорос, П. Таусенд, М. Тодаро, Н. Франклін, Ю. Шишков, Т. Шульц та багато інших.

Причини бідності і способи її подолання в Україні, ефективність розроблених напрямків та інструментів внутрішньої та міжнародної політики досліджували такі вітчизняні вчені, як В. Адамик, А. Алексєєва, Ж. Архангельська, Ю. Архангельський, О. Берданова, В. Великий, Е. Лібанова, В. Мандибура, Ю. Мотиченко, І. Овчаренко, В. Опалько, Б. Пасхавер, О. Позняк, О. Радзієвська, А. Ревенко, Е. Румянцева, М. Семикіна, О. Сергієнко, В. Симоненко, Н. Сітнікова, О. Стожок, І. Чекан, Л. Черенько, П. Шевчук та інші.

Водночас, у науковій літературі немає інтегрованих досліджень ефективності вітчизняної стратегії подолання бідності та значення міжнародної економічної допомоги як одного із

зовнішніх механізмів її реалізації, необхідних для доповнення внутрішніх ресурсів, спрямованих на усунення найбільш гострих проявів бідності в Україні та причин їх виникнення.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення поняття бідності, вивчення основних причин зниження рівня життя населення України, оцінки бідності громадян та шляхи попередження бідності на основі запобігання причин її виникнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бідність – це такий стан індивіда, за якого той потерпає від недостатності власних накопичених благ, поточних доходів і доступних кредитних ресурсів, достатніх для задоволення його фізіологічних потреб – може вразити практично будь-яку особу, проте ймовірність цього залежить від способу життя, а також уміння використати наявний суспільний статус, освіту, професійні навички тощо за тих чи інших життєвих обставин; середній клас – сукупність досить успішних особистостей, які володіють значною кількістю ресурсів, навичками та вміннями, що використовуються ними для задоволення не лише власних потреб, а й для розбудови громадянського суспільства й поліпшення соціально-економічної ситуації в країні.

Бідність в Україні має наступні національні характеристики:

- низький рівень життя населення в цілому;
- поширення бідності серед працюючих громадян;
- значне майнове розшарування населення;
- висока питома вага людей, що відносять себе до бідних

[1].

Основними причинами того, що значна частина населення України вважає себе бідними, безперечно, є загальний низький рівень життя населення України і масштабна бідність, визначена за об'єктивними критеріями. Але значні (майже двократні) розбіжності рівнів бідності, визначених за об'єктивними і суб'єктивними критеріями, потребують пояснення.

По-перше, формування відкритого майнового розшарування і утворення нечисленного прошарку багатих людей супроводжувалась у нас появою дорогих магазинів, предметів розкоші, дорогих автомобілів, замських котеджів тощо. Завдяки рекламі саме спосіб життя цих верств населення почав формувати нові життєві стандарти. Численні групи населення мимоволі почали звирятати свій реальний

рівень життя зі сформованими стандартами і відповідно оцінювати його як дуже низький.

По-друге, зниження рівня життя переважної частини населення України протягом тривалого періоду часу закономірно формувало низькі самооцінки, а підвищення реальних доходів протягом останніх років далеко не компенсувало втрат попередніх років. Зниження легальних доходів тільки частково компенсувалося формуванням у значної частини населення працездатного віку незареєстрованих надходжень.

Україна за економічними показниками значно відстає від розвинених країн світу. Більшість підприємств є низькотехнологічними та орієнтовані на випуск сировинної продукції. Їм характерні обмежений інноваційний потенціал, низький рівень запровадження автоматизованих систем управління та міжнародних стандартів якості, недостатність інвестування у наукові розробки, відсутність стимулів до переорієнтації на випуск товарів і послуг з високою доданою вартістю та недостатність кваліфікованих, мотивованих кадрів, що є однією з причин бідності працюючих.

У березні 2016 р. розпорядженням № 161-р Уряд схвалив Стратегію подолання бідності, якою визначено механізми запобігання бідності та основні завдання з розв'язання цієї проблеми на період до 2020 року [5]. Розпорядження підготовлено на виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на 2014-2017 роки. Серед стратегічних напрямів зниження рівня бідності – сприяння зростанню доходів населення від зайнятості та виплат у системі державного соціального страхування. Також передбачено забезпечення доступу населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця проживання, мінімізації ризиків соціального відчуження сільського населення. Посилена увага приділятиметься і питанню недопущення виникнення осередків хронічної бідності та соціального відчуження серед внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, передбачається знизити рівень бідності серед працюючих з 18% до 11%.

У 2006 р. в Україні був зафіксований найвищий рівень бідності серед працюючих – 27,2%. Починаючи з 2007 р. відбувалося поступове щорічне скорочення частки бідних серед працюючих. У 2014 р. цей показник досяг 18,4%, а в 2015 р. –

18,3%, що є найнижчим значенням у даному періоді, за перше півріччя 2016 р. він склав 19,9% [2].

До 2015 р. Україна мала традиційні форми бідності: сім'ї з маленькими дітьми, особливо багатодітні, особи похилого віку старше 75 років, мешканці сіл та невеликих міст. У 2014 р. з'явилися “нові бідні” – переселенці з Криму та Донбасу. Деякі фахівці цей чинник називають “раптова бідність”. Власні заощадження переселенці витрачають на оренду житла та пошук роботи. Особливо страждають мешканці невеликих міст та селищ, куди не доходить гуманітарна допомога. Причина “раптової бідності” – війна [3].

Подолання бідності неможливо без врахування особливостей суспільного розвитку України, що обумовлює сучасні підходи до розробки та здійснення відповідної державної політики.

Аналіз причин нинішнього стану бідності в українському суспільстві засвідчує, що її подолання має відбуватися через підвищення рівня та якості життя працездатних осіб, а не лише найбідніших прошарків населення. Зазначене вимагає комплексної системи заходів і відповідних змін у соціальному захисті.

Вирішення проблеми бідності та низького рівня соціального захисту населення в Україні слід пов'язувати не тільки з економічним розвитком, а й з існуючою системою соціальних цінностей, ефективністю діяльності державних інститутів, дієвістю механізмів державного управління соціальним розвитком, результативністю співпраці органів державного управління, місцевого самоврядування і суспільства, громадян.

Відсутність системного підходу до реалізації політики держави нівелює зусилля органів державної влади всіх рівнів та органів місцевого самоврядування, гальмує суспільний поступ, призводить до розчарувань і зниження довіри населення до влади, формує в масовій свідомості соціальний песимізм. Державне мислення передбачає аналітичність, прагматичність і стратегічність. Без системного, стратегічного мислення неможливо здійснювати комплексні реформи, важко координувати взаємообумовлюючі складові державної політики, формувати перспективи суспільного розвитку. Отже, подолання бідності потребує концептуальної стратегії системи соціального захисту населення. Відповідно, цілісність, концепційність і прогностичність

державної політики в сфері соціального захисту населення призведе до значного зниження рівня бідності в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для подолання бідності населення та вирішення проблеми низького рівня оплати праці в Україні необхідно проводити реальну боротьбу з тіньовою економікою, забезпечувати ефективний розвиток ринку праці, інвестиційну привабливість підприємств, розширення ринків збуту, нарощування потенціалу підприємств, зростання продуктивності праці та доходів працюючих; використовувати можливості, надані Україні з набранням чинності асоціації з ЄС, здійснювати політику на припинення воєнних дій, що дозволить зменшувати цільові державні видатки.

Для зменшення рівня бідності серед працюючих потрібно надавати найширшим верствам населення можливості для участі у продуктивній економічній діяльності, оскільки основний фінансовий ресурс подолання бідності у країнах з ринковою економікою забезпечується людською працею.

Також необхідно стимулювати економічні суб'єкти до заміни орієнтирів у їх діяльності щодо підвищення якості та конкурентоспроможності продукції на світових та вітчизняних ринках, створюючи сприятливе середовище для інвестиційної активності, спрямованої на запровадження нових технологій.

До пріоритетних завдань щодо удосконалення механізму фінансування з метою подолання бідності входить і вирішення проблеми невідповідності мінімальної зарплати величині прожиткового мінімуму. При цьому слід враховувати науково обґрунтовану позицію щодо виконання заробітною платою функції забезпечення життєдіяльності не лише певної зайнятої особи, а й її утриманців. Рекомендацією Міжнародної організації праці з цього приводу є встановлення розміру мінімальної заробітної плати на рівні, що перевищує прожитковий мінімум на 25%.

Важливим у вирішенні зазначеної проблеми є удосконалення законодавчої бази з питань оплати праці та соціальних стандартів із загальним приведенням нормативно-правового поля до європейських норм.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямку пов'язані з вивченням можливостей запровадження в Україні європейських досягнень у сфері економічної та соціальної політики щодо реструктуризації виробництва, підвищення продуктивності праці, створення нових робочих місць, осучаснення

ринку праці та удосконалення політики оплати праці з метою подолання бідності.

Список використаних джерел

1. Кравченко М.В. Основні підходи до реформування системи пільг в Україні // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць. / редкол.: С.М. Серьогін (голов. ред.). – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. – Вип. 3 (6). – 306 с. – С.155-164.

2. Міністерство соціальної політики України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msp.gov.ua/timeline/Pokazniki-socialnoi-sferi.html>.

3. Мельниченко О.А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання: [монографія] / О.А. Мельниченко. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2008. – 232 с.

4. Національна доповідь “Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2010” // Міністерство економіки України. – К. – 2010. – 107 с.

5. Про схвалення Стратегії подолання бідності. Кабінет Міністрів України. Розпорядження. Стратегія від 16.03.2016 № 161-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80>].

Spisok vikoristanih dzherel

1. Kravchenko M.V. Osnovni pidhodi do reformuvannja sistemi pil'g v Ukraïni // Derzhavne upravlinnja ta misceve samovrjaduvannja: zb. nauk. prac'. / redkol.: S.M. Ser'ogin (golov. red.). – D. : DRIDU NADU, 2010. – Vip. 3 (6). – 306 s. – S.155-164.

2. Ministerstvo social'noï politiki Ukraïni. Oficijnij veb-portal [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.msp.gov.ua/timeline/Pokazniki-socialnoi-sferi.html>.

3. Mel'nichenko O.A. Pidvishhennja rivnja ta jakosti zhittja naselennja: mehanizm derzhavnogo reguljuvannja: [monografija] / O.A. Mel'nichenko. – H. : Vid-vo HarRI NADU “Magistr”, 2008. – 232 s.

4. Nacional'na dopovid' “Cili rozvitku tisjacholittja. Ukraïna – 2010” // Ministerstvo ekonomiki Ukraïni. – K. – 2010. – 107 s.

5. Pro shvalennja Strategii podolannja bidnosti. Kabinet Ministriv Ukraïni. Rozporjadzhennja. Strategija vid 16.03.2016 № 161-r [Elektronnij

resurs]. – Rezhim dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80.>].

Melnik Z. V., Kozlova I. V. The problem of poverty of the population of Ukraine and their solutions. Poverty as a global social phenomenon exists in all countries all over the world and Ukraine is not an exception. The problem of poverty is an extremely topical problem and the theme of the present because every fourth person in our country lives in conditions of poverty. Poverty is impossibility due to the lack of funds to support a lifestyle which is characteristic of a particular society, in a particular period. This means that the poor cannot eat properly, pay for housing and utilities, treat and rest, learn themselves and provide tuition fees for their children. The main reason for poverty is low income. Poverty is defined as the impossibility of maintaining a lifestyle in a particular society at a specific time due to the lack of funds. The poor sections of society include those who are not deprived of their own free will: normal housing, food, clothing, health, education.

The problem of poverty is so urgent that many other problems are being reduced to it. Demographics, employment, unemployment is directly related to poverty. Poverty has a direct impact on the health of the population, the level of education and culture of citizens, their upbringing, socialization and morality, it is one of the factors preventing the development of science. Poverty contributes to the dehumanization of human relations, the growth of crime and terrorism, and leads to a decrease in the level and quality of life. It specifically affects political relations; the implementation of state policy at all levels, and impedes the formation of civil society. housing, food, clothing, health, education.

This scientific research has for an object of determination of concept of poverty, necessity of estimation of prevalence of poverty for modern Ukrainian society, systematization of basic directions of socio-economic politics of the state in overcoming of poverty on the basis of prevention of reasons of her origin and grant to information, necessary for forming effective politics in relation to reduction of the investigated phenomenon.

Key words: poverty, population, social inequality, unemployment, consumer basket, social welfare in the state, standard of living, subzero profit, salary.

Отримано 25.01.2018